

İslâm Hukuku Akit Teorisi Bağlamında Enflasyon Farkının Ödenmesine Dair Görüşler *

Muhammet VARELCİ

Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

PhD. Student, Social Sciences University of Ankara Institute for Islamic Studies

Department of Basic Islamic Sciences

Ankara/TÜRKİYE

muhammetvarelcı@hotmail.com | orcid.org/0000-0003-1963-7717

Özet

Enflasyon, en genel tarifiyle paranın değer kaybetmesidir. Bu değer kaybının en önemli göstergesi de malın azalmasına karşı para miktarının artması veya mal karşısında para miktarının çoğalması sonucunda fiyatların genel düzeyinde bir artışın meydana gelmesidir. Bu bağlamda günümüzde iktisadi hayatı etkileme bakımından önemli bir mesele olarak görülen enflasyon, kendisine tedbir alınması ve çözüm bulunması gereken bir problem olarak literatürdeki yerini almıştır. Zira enflasyonun yaşandığı ortamda insanların hayatı zorlaşmakta, ihtiyaçları gidermek güçleşmekte ve sosyal düzen, siyaset, devlet ekonomisi gibi birçok alanda istenmeyen sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Günümüzde hâkim konumda bulunan iktisadi anlayışın ise söz konusu problemin üstesinden gelme noktasında faizi bir araç olarak kullandığı da bilinen bir husustur. Faizin de İslâm'da haram kılınması sebebiyle enflasyon problemi, İslâm hukukçuları arasında son zamanlarda tartışılır bir mesele haline gelmiş ve gerek akademide gerekse fetva işleri

* Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde 2021 tarihinde tamamladığımız "İslâm Hukuku Açısından Enflasyon Farkının Faiz ile İlişkisi" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Geliş/Received: 25.03.2023 | **Kabul/Accepted:** 27.06.2023 | **Yayın/Published:** 30.06.2023

Atf/Citation: Varelcı, Muhammet. "İslâm Hukuku Akit Teorisi Bağlamında Enflasyon Farkının Ödenmesine Dair Görüşler". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 41 (Haziran 2023), 217-241./Varelcı, Muhammet. "Opinions on Payment of Inflation Difference in the Context of Islamic Law Contract Theory". Journal of Islamic Law Studies 41 (June 2023), 217-241. <https://doi.org/10.59777/ihad.1271031>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

yürüten kurum ve kuruluşlarda gündemi meşgul etmiştir. Buna göre paranın değer kaybı diğer bir ifadeyle enflasyon farkının borçlanılan anaparaya eklenmesi şeklinde özetlenebilecek meseleyle ilgili yaklaşımlara bakıldığında ne selef ulema arasında ne de günümüzde tam bir birlik olmadığı; aksine günümüze doğru gelince görüş farklılıklarının arttığı görülmüştür. Dolayısıyla günümüzde enflasyon farkının ödenmesi konusuyla ilgili olarak İslâm hukukçularının değerlendirmelerinin çok daha fazla çeşitlilik arz ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Tüm bu çeşitlilik oluşturan görüşlerin sistematik bir biçimde gösterilmesi adına İslâm hukuku akit teorisi bağlamında ele alınmasının yerinde bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle enflasyondan kaynaklı olarak değer kaybına uğrayan paranın araya vade giren akitlerde ödemesinin ne şekilde yapılacağı konusu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Bu sebeple araştırmada zimmete borç olarak geçen anapara üzerine ödeme tarihi geldiğinde enflasyon farkı kadar bir fazlalık eklenip eklenemeyeceği problemine dair geçmişte ve günümüzde dile getirilen görüşler İslâm hukuku akit teorisi açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda dört sünni fıkıh mezhebinin ve günümüzdeki araştırmacıların enflasyon farkını ödeme konusundaki yaklaşımlarının İslâm hukuku akit teorisi açısından anlatılması araştırmanın önemini göstermektedir. Bu doğrultuda önce enflasyon farkını ödemekle ilgili klasik literatürde yer alan mezhep görüşleri ardından ise güncel yaklaşımlar derlenmiştir. Mezhep görüşleri içerisinde enflasyon farkını ödemeyi kabul etmeyen temel görüşün yanı sıra enflasyon farkının ödenmesini kabul eden bazı görüşler yer almıştır. Ancak bu kabul, akdin kurulmasından sonra olma kaydına bağlanmış yani akdin başında enflasyon farkının talep edilemeyeceği fakat akit kurulduktan sonra enflasyon yaşanması durumunda oluşan farkın istenebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca bunlardan başka zarar olarak ifade edilen enflasyon farkı miktarının akdi yapan taraflar arasında paylaştırılarak sulhun önerilmesi ve akit kurulduktan sonra enflasyon olması durumunda alacaklı tarafa fesih hakkı tanınması şeklinde mezhep görüşleri olduğu da görülmüştür. Günümüze gelince enflasyon farkının ödenebilirliği konusunda benimsenen görüşler, yeni şart ve durumların ortaya çıkmasına paralel bir şekilde çeşitlenmiştir. Mezheplerde yer alan görüşler dışında kalan birtakım yaklaşımlar olduğu tespit edilmiştir. Şöyle ki bunlar arasında sırf fayda arz etmesi sebebiyle teşvik kredileri gibi akitleri caiz görme, borcun zamanında ödenmesi halinde akde cezaî şart koyarak enflasyon farkını tazmin etme, enflasyon farkını aldanma, belirsizlik ve bilinmezlik gibi akde etki eden kusurlarla ilişkilendirme ve borcun başka şeye endekslendiği veya vade farkının söz konusu olduğu akitte ayrıca enflasyon farkını da istemeye cevaz vermeme gibi birtakım yaklaşımların olduğu görülmüştür. Son olarak kaynaklardaki tüm bu görüşleri tespit ve derlemede yöntem olarak

geçmişten günümüze doğru gelmeye dikkat edilmiş ve özellikle güncel kurul fetvalarına özel önem gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Akit, Vade, Borç, Enflasyon.

Opinions on Payment of Inflation Difference in the Context of Islamic Law

Contract Theory**

Summary

Inflation, in its most general definition, is the fall in the purchasing value of money. The most important indicator of this fall in value is the increase in the amount of money against the decrease in the good or the increase in the general level of prices as a result of the increase in the amount of money in comparison to the amount of goods. In this context, inflation, which is seen as an important issue in terms of affecting economic life today, has taken its place in the literature as a problem for which precautions need to be taken and solutions to be found. Because in an environment of inflation, people's lives become more difficult, it becomes harder to meet their needs, and undesirable results occur in many areas such as social order, politics, and state economy. It is also known that the prevailing economic understanding today uses interest as a tool to overcome the problem in question. Due to the fact that interest is also forbidden in Islam, the problem of inflation has recently become a controversial issue among Islamic jurists and has occupied the agenda both in academia and in institutions and organizations that administer the process of issuing fatwas. Accordingly, when we look at the approaches related to the issue, which can be summarized as the fall in the purchasing value of money, in other words, the addition of the inflation difference to the principal borrowed, there is a complete unity neither among the predecessors nor today's scholars; on the contrary, it has been observed that the differences of opinion have increased from the past to the present. Therefore, it can be easily said that the evaluations of Islamic jurists regarding the issue of paying the inflation difference today are much more diverse.

In order to show all these diverse views in a systematic way, it is thought that it would be an appropriate approach to consider Islamic law in the context of contract theory. Based on this idea, the basis of the research is how the money, which has lost its value due to inflation, will be paid in the term contracts. For this reason, the opinions expressed in the past and today on the problem of whether a surplus as much as the inflation difference can be added on the principal, which becomes a liability upon the

---

** This article is grounded on my master thesis entitled "The Relationship of Inflation Difference and Interest in Terms of Islamic Law", (Master Thesis, Recep Tayyip Erdogan University, Rize/ TÜRKİYE, 2021).

borrower, when the payment date comes, are discussed in terms of Islamic law contract theory. In this context, explaining the four Sunni schools of fiqh and the approaches of today's researchers to pay the inflation difference in terms of Islamic law contract theory shows the importance of the research. For this reason, firstly, the views of the schools of Islamic law in the classical literature about paying the inflation difference and then the current approaches were compiled. Among the views of the schools of Islamic law, there are some that accept the payment of the inflation difference, as well as the view that does not accept to pay the inflation difference, which is the mainstream view. However, the former view is subject to the condition of payment being after the conclusion of the contract, that is, payment of the inflation difference cannot be presented as a condition to the contract when it is concluded, but rather the difference can be requested in case of the occurrence of inflation after the contract is concluded. In addition, it has also been observed that there are views of the schools of Islamic law such as making peace between contracting parties by sharing the amount of inflation difference, which is considered a kind of loss, and granting the right to terminate the contract to the creditor in case of the occurrence of inflation after the conclusion of the contract. As for today, the views adopted on the permissibility of the payment of the inflation difference have diversified in parallel with the emergence of new conditions and situations. It has been determined that there are some approaches other than the views adopted by the classical schools of Islamic law. Namely, among these contemporary views are, considering the contracts such as incentive loans as permissible because they introduce only benefits, compensation for the inflation difference by placing a penal clause in the contract if the debt is not paid on time, associating the inflation difference with defects that affect the contract such as deception, uncertainty and obscurity, and indexing the debt to something else or not permitting the payment of inflation difference in contracts which already consist of late charges. Finally, in the determination and compilation of all these views from the sources, attention has been paid to follow a chronological order starting from the past to the present and special attention has been paid to the contemporary board fatwas.

Keywords: Islamic Law, Contract, Term, Debt, Inflation.

Giriş

Paranın tamamen itibari bir vasıf kazanmasıyla günümüzde önemli bir problem haline gelen enflasyon, tarihi arka plan bir tarafa bırakılırsa özellikle son aşırda iktisat ilminin uğraştığı temel problemlerden birisi olmuştur. Aynı şekilde İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren varlığını az veya çok hissettiren enflasyon problemine klasik dönem İslâm alimleri de kayıtsız kalmamış, konuyla ilgili sayılabilecek görüş ve

yaklaşımlarını ifade etmiştir. Özellikle son dönem İslâm hukukçuları, paranın gelişim ve değişimine bağlı olarak enflasyonun temel bir problem haline gelmesi neticesinde bu problemi doğrudan ele alarak çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. Bu değerlendirmeler, enflasyon farkını almanın faiz hükmü taşıyıp taşımadığı eksenindeki tartışmalarla şekillenmiştir. Zira hesaplanan enflasyon oranının borç paraya eklenerek alacaklıya ödenmesi sebebiyle dinen faiz şüphesi doğmaktadır. Dolayısıyla şekil itibarıyla da olsa bir fazlalığın ortaya çıkacağı ve bunun ne anlama geleceği veya hangi hükmü alacağı İslâm hukukçuları tarafından tartışılmaktadır. Bu çalışmada ise dört sünni mezhepte ve günümüzde enflasyon farkına dair belirtilmiş olan görüşler ele alınacaktır. Böylece enflasyon farkını ödeme hususunda İslâm akit esasları bakımından nelerin göz önüne alındığı veya nasıl bir gerekçe öne sürüldüğü anlaşılmış olacaktır. Daha önce akit hususiyetleri bağlamında enflasyon farkına dair görüşleri derleyerek mukayese etmeye fırsat veren bir araştırma olmaması da bu çalışmanın yapılma gerekçesini oluşturmaktadır. Şöyle ki Esmâ Çubukcu'nun "Enflasyon Ortamında Karz Akitlerinin Ribâ Bağlamında Değerlendirilmesi" konulu çalışması çok muhtasar kaldığından hem akitle bağlantılı her meseleye yer verilmemiş hem de klasik ve güncel görüşlerin tümü incelenmemiştir. Yine Ali Bakkal'ın "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Problemi" ile Ömer Faruk Habergetiren'in "İslam Hukukunda Paranın Değer Kaybının Ödenmesini Gerektiren Esaslar" konulu çalışmalarının enflasyon farkını ödemeyi gerektiren gerekçelere odaklandığı söylenebilir. Henüz yeni sayılabilecek nitelikte olan Ahmet Muhammet Peşe'nin "Hanefî Hukuk Düşüncesinde Enflasyonun Borca Etkisi" konulu çalışması da Ebû Yûsuf'a (öl. 182/798) atfedilen görüşün günümüzde enflasyon farkını ödemeye gerekçe yapılıp yapılamayacağını ele almıştır.¹ Diğer çalışmalar da daha çok enflasyonun sebebi ve etkileri, günümüzde paranın mahiyeti, konuyla ilgili mezheplerdeki bazı görüşlerin çeşitli açılardan değerlendirilmesi, enflasyon meselesiyle ilgili güncel görüşlerin eleştirisi gibi konuları mevzubahis yapmıştır.²

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Bakkal, "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Problemi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1995), 45-80; Esmâ Çubukcu, "Enflasyon Ortamında Karz Akitlerinin Ribâ Bağlamında Değerlendirilmesi", *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (Bildiriler Kitabı-IV)* (Kütahya: İlmî Etüdler Derneği, 2015), 325-333; Ömer Faruk Habergetiren, "İslam Hukukunda Paranın Değer Kaybının Ödenmesini Gerektiren Esaslar", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 19-31; Ahmet Muhammet Peşe, "Hanefî Hukuk Düşüncesinde Enflasyonun Borca Etkisi", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (2021), 329-345.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Şafak, "İslâm İktisadında Enflasyon ve Getirilen Önleyici Tedbirler", *Diyanet Dergisi* 18/1 (1979), 5-24; Osman Eskicioğlu, "İslâm Hukukunda Enflasyonla İlgili Bazı Meseleler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 97-117; Abdulaziz Beki, "'Faizli İşlemin Enflasyon Altındaki Faizin Caiz Olduğu' Görüşüne Reddiye", *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları* 1 (2008), 128-136; Ömer Faruk Habergetiren, "İslam Hukukunda Fulûs'un Değerinde Değişimi İfade Eden Dört Kavram: Rahs,

Bu çalışma ise önce mezheplerde sonra günümüzde enflasyon farkının ödenmesiyle ilgili ifade edilen görüşleri, akdin farklı hususiyetleri bağlamında tasnif ederek bu görüşlerin sahip olduğu özellikleri ve aralarında bulunan benzer ve farklı yönleri göstermeyi amaçlamaktadır. Bununla beraber yorum, analiz ve eleştiri kabilinden değerlendirmelerde de bulunarak çalışmanın içeriğinin zenginleştirilmesi hedeflenmektedir.

1. Mezheplerin Enflasyon Farkının Ödenmesine Dair Görüşleri

Mezheplerde paranın değer kaybına dair görüşler, eski dönemde bakır, demir, nikel, kalay, kurşun vb. maddelerden üretilen madenî sikke ve itibari para birimi sayılan felsler üzerinden ifade edilmiştir. Zira dinar ve dirhem bilindiği üzere halkî yani yaratılıştan para olup altın ve gümüşten meydana geldiğinden değer kaybına uğramaları itibara alınmaz. Ayrıca söz konusu mesele, mezhep kaynaklarında paranın değersizleşmesi anlamına gelen rahs tabiri üzerinden işlenmiştir. Burada da felsin rahsa uğraması mevzubahis edilerek mezheplerin görüşleri değerlendirmeye alınacaktır.

1.1. Akit Kurulduktan Sonra Enflasyon Farkına İtibar Edilmesi

Başlangıçta Hanefilerde özellikle Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve Ebû Yûsuf'un görüşü üzere vadeli bey' ve karz gibi araya vade giren herhangi bir işlem münasebetiyle fülûsun değer kaybetmesi durumunda zimmete taalluk eden bedelden başkasının ödenmeyeceği yani zimmetteki borcun mislinin ödenmesi gerektiği benimsenmiştir. Buna göre para miktarı ve cinsinde ne üzerine anlaşma yapılmış ise o verilecektir. Fakat daha sonra Ebû Yûsuf, ilk görüşünden rücû ederek vadeli satışta akit günündeki kıymetin; borç akdinde ise fülûsun kabzedildiği günkü kıymetin dirheme endekle hesap edilerek ödenmesi gerektiğini savunmuştur. Yani bu görüşe göre vadeli alışverişte sözleşmenin yapıldığı andaki; borç işleminde ise alacaklıdan borç alındığı zamandaki fülûsun sahip olduğu değer ile ödeme gününe kadar kaybettiği değer dirhemle hesap edilerek aradaki değer kaybı borç alınan asıl miktara eklenerek alacaklı kimseye ödenmelidir. Kaynaklarda müftâ-bih görüşün bu olduğu belirtilmiştir.³ Ancak bu görüş, akdin kurulmasından sonra ve borcu kabzetmeden önce borçlanılan felslerdeki değer kaybını

Galâ, Kesâd, Inkıtâ", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2017), 106-120; Ayşe Nur Destebeşi, "Enflasyon ve Faiz İlişkisi Üzerine İslamiyet Açısından Bir Değerlendirme", *Enderun Dergisi* 2/1 (2018), 32-37.

³ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Şeriketü Alâiddin, 1283), 6/219; Şeyh Nizâm vd., *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Bulak: Dârü Sâdır, 1310), 3/106; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1989), 14/29-30; Şihâbüddîn (Şemsüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ömerî el-Gazzî et-Timurtâşî, *Risâletü bezli'l-mechûd fi tahriiri es'ileti tagayyüri'n-nukûd* (Kudüs: Câmîatü'l-Kudüs, 2001), 59; Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî İbn Nüceym, *en-Nehrü'l-fâ'ik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002), 3/540; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003), 7/55.

kapsamaktadır. Bu sebeple akdin başında değer kaybı olursa diye herhangi bir şart ya da kayıt olmamalı; ancak akit kurulduktan sonra enflasyon olması durumunda buna başvurulmalıdır. Yine borç, kabzedildikten sonra daha önce meydana gelen enflasyon farkı istenmemelidir.⁴

Mâlikîlerde meşhur ve şâz olmak üzere iki farklı görüş vardır. Meşhur görüşe göre borca konu olan fels, akit kurulduktan sonra değer kaybına uğrarsa mislinin verilmesi gerekir.⁵ Rahûnî'ye (öl.1230) ait şâz görüşe göre ise yine akit kurulduktan sonra meydana gelen değer kaybı, aşırı miktarda ise borç verilen felsin kıymeti verilmelidir. Bu aşırı değer kaybının ölçütü, alacaklı taraf için verdiği borç paradan sağlayacağı hiçbir büyük faydanın artık kalmamasıdır. Öyleyse ona fayda sağlamayacağı bir şeyi ödeyerek alacaklıya haksızlık yapılması doğru değildir.⁶

Şâfîîlerde borç veya satım akdi kurulduktan sonra felsin değer kaybetmesi durumunda mislinin ödenmesi gerekeceği yönündeki görüş benimsenir.⁷ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) de dahil olmak üzere Hanbelîlerde fels gibi mislî bir şey borca konu olduktan sonra değer kaybetmesi halinde ödeme misli ile yapılır. Zira mislin misle benzerliği veya yakınlığı kıymete nispetle daha fazladır.⁸ Ayrıca değer kaybının az veya çok olmasının da mislin ödenmesi hükmünü değiştirmeyeceği açıkça belirtilmiştir.⁹ Bununla birlikte Hanbelî mezhebinde mislî bir borç verildikten sonra değer kaybına uğrarsa kıymet üzerinden ödeme yapılması gerektiği yönünde bir şâz görüş de bulunmaktadır. Bu ödemenin de borcun eda vaktine kadarki değer kaybı hesap edilerek yapılacağı belirtilir. Diğer taraftan değer kaybı olayında misli ile ödemeyi gerekli gören

⁴ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Mecmû'atü resâ'ili İbn 'Âbidîn* (Dersâadet: y.y., 1325), 2/60.

⁵ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ li'l-İmâm Mâlik b. Enes* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 3/50-51, 4/152-153; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-kebir* (Mısır: İhyâü'l-Kütübü'l-Arabîyye, ts.), 3/45; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İliş, *Minehu'l-celîl 'alâ Muhtasari'l-allâme Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 4/531-532.

⁶ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf er-Rahûnî, *Hâşiyetü'r-Rahûnî 'alâ Şerhi'z-Zürkânî li-Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 5/118-121.

⁷ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), 1/95-96.

⁸ Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *er-Ravzû'l-mürbi' şerhu Zâdi'l-müstakni'* (b.y.: Müessesetü'r-Risâle Dâru'l-müeyyed, ts.), 362; Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-Ba'î, *er-Ravzû'n-nedî şerhu Kâfi'l-mübtedî* (Dımaşk-Beyrut: Dâru'n-Nevâdir, 2007), 1/444.

⁹ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997), 6/442; Muvaffakuddîn İbn Kudâme vd., *eş-Şerhu'l-kebir (el-Mukni' ve'l-İnsâf)* (İmbaba: Dâru Hicr, 1995), 12/336; Mustafa es-Süyûtî er-Ruhaybânî, *Metâlibü üli'n-nühâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ* (Dımaşk: el-Mektebü'l-İslâmî, 1961), 3/243.

görüşün sahih olduğu ve Hanbelîlerin çoğunluğunun böyle düşündüğü de zikredilmektedir.¹⁰

Tüm bu bilgilerden anlaşıldığı üzere borç, satım vb. vadeli ilişkilerde enflasyon farkı meydana gelmesi durumunda mezheplerin baskın görüşü mislin verilmesi yani enflasyon farkı alınmamasıdır. Bununla birlikte mezhep içi bazı görüşlerde kıymetin verilmesi de itibara alınmış ve enflasyon farkına itibar edilmiştir. Ancak akdin başında enflasyon farkının alınması söz konusu edilmeyip akit kurulduktan sonra enflasyon oluşması mevzubahis edilmiştir. Buna göre enflasyon farkının alınması görüşünü ifade edenler de bunu akdin başında şart koşulmaması kaydına bağlamıştır.

1.2. Sulh Etme

Son dönem Hanefî fakihlerinden İbn Âbidîn (öl. 1252/1836) ise hocası Muhammed Şâkir es-Sâlimî el-Akkâd'a (öl. 1222/1807) nispet ederek onun parada yaşanan değer kaybını telâfi etme adına sulh görüşünü benimsediğini ve bu yönde fetva verdiğini aktarmıştır. Akkâd'a göre akdi yapan taraflar, tasarrufta mutlak serbest oldukları için sulh yapılabilir. Ancak sulh etmenin en ihtiyatlı seçenek olduğunu belirten Akkâd, yapılacak sulhun değer kaybından kaynaklı zararın taraflardan sadece birine yüklenmesi durumunda sahih olacağını ifade etmiştir. Sulhun ne şekilde yapılacağına da değinen Akkâd, az veya çok değil orta düzeyde değer kaybına uğrayan paralardan ödemenin yapılması gerektiğini; aksi durumda iki taraftan birinin zarara uğrayacağını ifade ederek bu konuyu açıklamıştır.¹¹

1.3. Akdin Feshedilmesi

Hanefîlerde Ebû Yûsuf'tan gelen görüşler arasında parada değer kaybı oluşması durumunda alacaklının satım akdini feshetmeye muhayyer olacağı şeklinde bir görüş de yer almıştır.¹² Aynı şekilde Şâfî mezhebindeki şâz ve zayıf kabul edilen bir görüşe göre buğday üzerinde selem yapıldıktan sonra bu buğday değer kaybına uğrasa alacaklı, ya akit esnasında anlaştığı parayla akdi onaylar ya da fesheder.¹³ Dolayısıyla Şâfîîlerin selem akdinde alacaklıya tanıdığı muhayyerlik hakkı Ebû Yûsuf'un görüşüyle benzeşmektedir.

¹⁰ Alâeddin el-Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (Kahire: Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1956), 5/126-127.

¹¹ İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, 2/66.

¹² Alim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhâniyye* (Diyobend: Mektebetü Zekeriyâ, 2010), 8/275.

¹³ Süyûtî, *el-Hâvî*, 1/96.

2. Enflasyon Farkının Ödenmesine Dair Güncel Görüşler

Burada enflasyon farkına dair çeşitli güncel görüşler akdin hususiyetleri bağlamında tasnif edilerek ele alınacak olup her bir başlık altında birbirine muhalif görüşler derlenecektir.

2.1. Enflasyon Farkının Akdin Başında Şart Koşulması

Reel faiz olmadığı sürece enflasyon farkını ödemeyi gerekli gören bir görüşe göre borç, alışveriş vb. araya vade giren bir muamelede akdin başında şart koşularak veya ödeme esnasında verilen borca eklenerek oluşan enflasyon farkını almak caizdir. Bu görüşe göre borcun edasını sadece bir ürünü makyas olarak yapmak haksızlığa sebep olabileceği için fazla sayıdaki ürünün katıldığı sepetteki fiyat değişimi baz alınarak enflasyon oranı hesaplanmalıdır. Buna rağmen yine de enflasyon oranını eksiksiz bir şekilde hesaplanmanın mümkün olmadığı belirtilmekte ve oluşabilecek kısmî ve göreceli haksızlığın dinen önemli sayılmayıp akdi yapan tarafların helâlleşmesinin yeterli olduğu söylenmektedir.¹⁴ Buna karşın enflasyonun anlık değişiminin enflasyon farkını belirlenemez kılışından hareketle az bir yanılma payının bile önemsiz veya zararsız görülebileceği ve bundan dolayı enflasyon farkını almanın caiz olmayacağını ifade eden görüş de mevcuttur.¹⁵ Ayrıca bundan önceki görüşe göre reel faizin altında kalacak, yani enflasyon oranını aşmayacak şekilde faizli bankalarda mevduat hesapları açılabilir ve çeşitli borç muameleleri yapılabilir.¹⁶

Akdin başında alınan borcun üzerine fazlalık eklemenin şart koşulmasını caiz görmeyen diğer bir görüşe göre ise vadede gecikme olsun olmasın enflasyon farkının asıl borca eklenerek ödeme yapılması öngörülmüş ancak bu, borçlu için zorunlu tutulmamıştır.¹⁷ Bunu, alacaklının haksızlığa uğratılması olarak görüp zorunlu tutanlar da vardır.¹⁸ Bu görüşte olanlar tarafından akit kurulmadan önce veya akdin kurulması esnasında gecikme olması halinde herhangi bir fazlalığın talep edilmesi faiz kapsamında sayılmıştır.¹⁹ Dolayısıyla bu görüşe göre mevduat hesaplarına para yatırmak ve buradan

¹⁴ İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı* (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2013), 31-32.

¹⁵ Mustafa Cevat Akşit, *İslâm'da Ticâret Prensipleri* (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019), 94-95.

¹⁶ Nihat Dalgın, "Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 96-97.

¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Alınan borç para vadesi geldiğinde ödenmediği zaman altına çevrilerek vadesi uzatılabilir mi?" (Erişim 10 Şubat 2021).

¹⁸ İbrahim Kâfi Dönmez vd., "Kongre Sonuç Bildirileri: Fâiz", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, ed. Mehmet Bayyigit (Konya: KOMBAD Yayınları, 1996), 1046; Yeni Şafak (Y. Şafak), "Enflasyon ve faiz" (Erişim 20 Haziran 2021); Y. Şafak, "Enflasyon ve siyonizm belası".

¹⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, *Fetvalar* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 493.

enflasyonun altında olsa bile faiz getirisi elde etmek aynı şekilde caiz değildir.²⁰ Ayrıca enflasyon farkının akdin başında şart koşulmamasına ek olarak borçlanılan parayı harcama imkânına sahip olmayı gerekli görenler de vardır.²¹ Buna göre akit kurulduktan sonra borçlu, aldığı parayı kullanma imkânına erişememişse alacaklı enflasyon farkını talep edemez. Tüm bunlardan sonra baştan şart koşulan fazlalık, alacaklı lehine karşılıksız menfaat olup dinen yasaklandığından akdi fasit kılar. Dolayısıyla taraflar, ya hukuken geçersiz olan bu şarttan vazgeçmeli ya da fesih yoluna gitmelidir.²² Çünkü akdin başında sabitlenmiş bir fazlalık talep edilmektedir ki burada gelecek hakkında bir öngörü yapılmaktadır. Hâlbuki enflasyon oranının ne kadar çıkacağı bilinmemektedir. Böyle bir garar²³ olması halinde de taraflardan birinin karşılıksız kazanç elde etmesi muhtemeldir. Diğer taraftan banka mevduatlarından alınan enflasyon altındaki faiz, bankanın faizli işlemlerine kaynak sağlayarak daha fazla faiz elde etmesine yardımcı olma anlamına gelir ki bu da caiz değildir. Tüm bunlarla birlikte bu görüştekilere göre sonradan hesaplamak kaydıyla enflasyon farkının alınması zararın tazmini olup caizdir.²⁴ Doğrusu enflasyon farkının akdin başında şart koşulması, borçlu aleyhine alacaklıya karşılıksız fayda sağlamaktadır. Çünkü alacaklı, kendini ve parasını garantiye almakta ve özellikle teberru karakterli borç akdine yaraşmayacak bir şekilde hareket etmektedir. Yine mevduat hesaplarına enflasyonun altında getiri şartıyla para yatırmak, bunu paranın değerini muhafaza etme amacıyla bile olsa faizli bir işlem kategorisine sokmaktadır. Zira her şeyden önce konvansiyonel bankaların faizli işlemlerine kaynak sağlama ve ortak olma yoluyla kendi hissesine düşen para alınarak kazanç elde edilmektedir.

2.2. Akdin Sırf Fayda Taşımamasının Enflasyon Farkının Meşruiyetine Gerekçe Kılınması

Devletin verdiği teşvik kredileri, bu noktada gündeme gelmektedir. Çünkü teşvik kredilerinde de önceden tayin edilen bir faiz miktarı söz konusudur. Ancak bazılarınca teşvik kredilerinde borçludan alınan faiz, enflasyon oranını geçmeyeceğinden faiz değil

²⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Bankaların vadeli mevduat hesaplarına para yatırmanın dini hükmü nedir?” (Erişim 10 Şubat 2021).

²¹ Ali Bakka, “İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkisi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Problemi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1995), 78-79.

²² Mahmut Samar, *Akitlerde Şart Hürriyeti* (Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2020), 124.

²³ Garar; “(...) Akit konusunun meydana gelip gelmeyeceğinin belirsiz, meçhul olması.” şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca garar; “(...) satılan malda, bedelde, vadede, teslimde muktedir olup olmamada vb. olabilir (...) vücudda yani akde konu olan şeyin var olup olmaması ile ilgili ise akdi bâtil kılar; sıfatta olursa ifsâd eder.” Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), “Garar”, 154.

²⁴ Dalgın, “Faiz Yasağı”, 99-101, 108.

borç verenin hakkı olarak görülmektedir. O kadar ki taraflarda faiz oranının enflasyon oranını geçmeyeceğine dair kesin bir kanaat vardır. Ayrıca bu tür kredilerin sağladığı birçok fayda ve durum da meşruiyet gerekçesi oluşturmaktadır. Şöyle ki bu gerekçeler; devletin faizcilik amacı gütmemesi, ülkenin yatırımlar sayesinde kalkınarak güçlenmesi, kurulacak işlerde binlerce insanın çalışacak olması, bu kredilerin meşru amaca hizmet etmesi ve dindar insanların böyle bir imkânı kullanarak ülke ekonomisinde etkin olmaları şeklinde özetlenebilir.²⁵ Bu krediler, reel anlamda faiz olsa bile bunda beklenen enflasyon oranının herhangi bir önemi yoktur. Zira bu tür kredilerin ülke ekonomisine çeşitli katkılar sağlaması, kredileri verenin devlet olması ve devletin faiz alma amacı taşımaması, kalkınmanın sosyal bir zaruret olması gibi yukarıda sayılanlara benzer gerekçeler, enflasyon farkından yüksek olacağı bilinse bile akdin başında istenen faizi meşru kılmaktadır.²⁶

Enflasyonu borçlarda itibara almayı haramlığında icmâ edilen Câhiliye faizi kapsamında gören bir görüşe göre ise teşvik kredisi de olsa bu tür şeylerde enflasyondan daha düşük veya daha yüksek bir faiz oranı istendiğinden bu da haram olmaktadır.²⁷ Aslında teşvik kredileri örneğinde olduğu gibi akdin sırf fayda taşımasının meşruiyet gerekçesi yapılması, doğru ve tutarlı olmayan hatta son derece tehlikeli bir yaklaşımdır. Çünkü bu görüş sahiplerine göre gerçekten faiz olan bir işlemde de insanlar için birçok faydadan söz edilebilir. Şöyle ki bu işlemleri yapan insanlar; nakit ihtiyacını karşılamak, mal sahibi olmak, vergi ödeyerek ülke ekonomisine katkı sağlamak vb. birçok menfaate vesile olmaktadır. Cahiliye döneminde de buna benzer faydaların olduğu rahatlıkla söylenebilir. Buna rağmen Allah, faizin her türlüşünü yasaklamıştır. Bundan hareketle her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın insanlar lehine olan birçok faydaya engel olduğunu söylemek ne kadar abesle iştigal ise enflasyondan fazla bir faiz oran taşıyın taşımasının teşvik kredilerini sırf faydalı kabul ederek caiz kapsamında görmek o kadar yerinde olmayan bir yaklaşımdır. Diğer taraftan bunların sırf faydalı olduğunu söylemek de sübjektif olup realiteye aykırı düşmektedir. Zira alınan kredi ödense bile bunun uzun vadedeki zararları bir tarafa ödenmemesi durumunda hem birey hem de ülke için ortaya çıkan zararlar vardır. Ayrıca Allah'ın yasaklarının birçok hikmeti olup bunu sadece maddî zarar ya da fayda açısından düşünmek de doğru bir sonuca götürmeyecektir. Dolayısıyla bereketin yok olması, yardımlaşmanın azalması, bencilliğin artması, ahlaksızlığın yayılması vb.

²⁵ Dönmez vd., “Sonuç Bildirileri: Fâiz”, 1047; Aktepe, *Katılım Bankacılığı*, 126; İshak Emin Aktepe, *Katılım Finans* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2017), 86.

²⁶ Aktepe, *Katılım*, 87.

²⁷ Sıddık Muhammedü'l-Emin ed-Darîr, “Fâiz Oturumuyla İlgili Müzakere Raporu”, *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, ed. Mehmet Bayyığit (Konya: KOMBAD Yayınları, 1996), 819-821.

birçok manevi zararları da hesaba katmak gerekmektedir. Sonuçta teşvik kredileri gibi bir şey, sırf fayda taşıyacaksa bunun enflasyondan bağımsız bir şekilde verilmesi ve aynı miktarın borçludan alınması daha doğrudur.

2.3. Enflasyonun Mevzubahis Olduğu Akitte Hibenin Söz Konusu Edilmesi

Reel faizin aksi olan negatif faizde de hibe konusu gündeme gelmektedir. Zira negatif faiz, akdin başında tespit edilen faiz oranının enflasyonun altında kalması durumunu ifade eder ki burada alacaklıdan borçluya doğru yaşanan bir varlık intikali söz konusudur. Bu durumda söz konusu varlık aktarımının hükmünün ne olacağı önem kazanmaktadır. Bir görüşe göre reel faiz gibi haramken bir görüşe göre de alacaklının bilerek faizsiz veya enflasyonun altında faizle borç vermesi bir hibedir. Devletin negatif faizle kişilere verdiği teşvik kredilerine gelince bunlar da devletin vatandaşa bir yardımdır. Diğer bir görüşe göre ise şahıslar arasında yaşanan böyle bir durumda enflasyon farkının istenmemesi hibe olarak değerlendirilebilirken banka ile şahıslar arasındaki ilişkilerde durum aynı şekilde değerlendirilemez. Çünkü mevduat sahibinin negatif faizle çektiği parada oluşan enflasyon farkını isteme gibi bir hakkı bulunmadığından hibe etme gibi bir seçeneği de yoktur.²⁸

Diğer taraftan hibe konusuyla ilgili olarak Merkez Bankası'nın topladığı fonlara verdiği faizler de tartışma konusudur. Bununla ilgili olan bir görüşe göre enflasyon farkı kadar bir miktarın alınıp bunun üstendekilere dokunulmaması gerektiği ifade edilirken diğer bir görüşe göre devletin mecburi olarak toplayıp sonrasında fazlasıyla geri vermesi faiz olmayıp bu, devletin topladığı vergiyi daha güzeliyle alacaklıya geri vermesidir. Dolayısıyla geri verilen fazlalığın reel faiz olup olmamasın bir önemi yoktur.²⁹ Her ne kadar daha güzeliyle şeklinde nitelendirilse de iyi niyetin, yapılan bir işlemi helal kapsamına sokmaya yetmeyeceği açıktır. Çünkü bu tür işlemlerde Merkez Bankası, baştan faiz oranı belirleyerek mevduatları toplamakta ve belli bir zaman sonra belirlenen faiz oranıyla mevduat sahiplerinin payına düşeni vermektedir.

2.4. Enflasyonun Oluşturduğu Akitte Sulhe Gidilmesi

Enflasyon sebebiyle meydana gelen zararın tazminini fahiş düzeyde olmakla kayıtlayan bir görüşe göre taraflar; içinde buldukları durum ve şartlara göre anlaşmak,

²⁸ Sabri Orman, "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz", *Para, Faiz ve İslâm* (İstanbul: İSAV Yayınları, 1987), 68; İsmail Özsoy, "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/119; Beşir Gözübenli, "İslam Borçlar Hukukuna Göre Kredi İşlemlerinde Cari Olan Riba", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, ed. Mehmet Bayyığıt (Konya: KOMBAD Yayınları, 1997), 646-647.

²⁹ Aktepe, *Katılım Bankacılığı*, 150.

mahkemeye başvurmak veya tahkîm³⁰ yoluna gitmek şeklindeki seçeneklerden birini kullanabilir.³¹ Fahiş miktardan kasıt, üçte birin çok olduğunu ifade eden hadisten hareketle paradaki değer kaybının üçte birden fazla olmasıdır. Zira böyle bir durumda alacaklının borcun misli ile ödenmesine rızasının olup olmadığı tam olarak anlaşılamaz.³² Ayrıca böyle bir durumda “Zarar, izâle olunur.” prensibinden hareketle sulhu vacip gören bir yaklaşım da bulunmaktadır. Bu sebeple tarafların zararı paylaşma konusunda anlaşmaya varmaları veya mahkemenin paylaşılacağı zarara rıza göstermeleri gerekmektedir.³³ Sonuç olarak her iki tarafın razı olacakları şekilde sulh etmesi geçerli görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle enflasyonda alacaklı ve borçlu, kendi hakkında tasarrufta bulunarak ödenecek miktar üzerinde farklı bir anlaşma yapabilir.³⁴ Ancak bunun alacaklı açısından kabul edilmesi zor bir görüş olduğu ifade edilmelidir. Çünkü hem borcu veren hem de alacağından belli bir miktar feragat etmesi gereken kendisi olmaktadır. Buna karşılık borçlu, hem parayı kullanmakta hem de borcundan daha az bir ödeme yapmaktadır. Dolayısıyla bunun, realitede uygulanması zor bir hükmü ifade ettiği ortadadır.

2.5. Ödemenin Gecikmesinde Akitteki Cezaî Şartla Enflasyon Farkının Alınması

Katılım bankalarının kullandığı cezaî şart³⁵, borç veya vadeli alışverişlerdeki ödemelerin geciktirilmesini önlemeyi amaçlayan bir yaptırımdır. Böyle bir yaptırımda enflasyon farkına itibar edilip edilemeyeceği tartışılan bir husustur. Bir görüşe göre borcun zorlanma mazereti sebebiyle olsa bile geciktirilmesi durumunda enflasyon oranında ceza tazmin ettirilebilir.³⁶ Başka bir görüşe göre ise borcu ödemede zorlanması durumunda borç ziyadesiyle tazmin edilemez. Ayrıca böyle bir mazeret olmadan

³⁰ Tahkîmden kasıt; “(...) Davacı ile davalının aralarındaki davayı çözüme bağlaması için kendi rızalarıyla bir zatı (ya da zevatı) hâkim kabul etmeleri.”dir. Erdoğan, “Tahkîm”, 535-536.

³¹ Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmiyyî'd-Düvelî (Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî), “Karârün bi-Şe'ni't-Tedahhumi ve Tegayyüri Kîmeti'l-'Umle” (Erişim 10 Şubat 2021).

³² Dârü'l-İftâ'i'l-Misriyye (Dârü'l-İftâ), “Sedâdü'l-Karzi bi'l-Kîme” (Erişim 08 Şubat 2021).

³³ el-Meclisü'l-İslâmiyyü's-Sûrî (el-Meclisü's-Sûrî), “Eserü Tegayyüri Kîmeti'l-'Umle 'alâ Edâ'i'l-Hukûk” (Erişim 13 Şubat 2021).

³⁴ Dârü'l-İftâ, “Sedâdü'l-Karzi bi'l-Kîme”.

³⁵ Cezaî şart, “Akdin kısmen veya tamamen icra edilmemesi halinde ifâ ile yükümlü olan tarafın alacaklıya ceza yahut tazminat olarak belli bir ödemede bulunacağına dair konulan şart.” olarak tanımlanır. Erdoğan, “Cezaî Şart”, 73.

³⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, *Fetvalar*, 492-493; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Demir, çimento, mazot, un, vb. standart emtianın alışverişinden kaynaklanan para borcunun geciktirilmesi halinde, ödeme esnasında bu ürünlerin güncel değerini esas almak caiz midir?” (Erişim 10 Şubat 2021).

borcun tazmin ettirilmesi bankalarla yapılan muamelelere münhasırdır. Zira doğru bir hesaplamayı ancak banka yapabilir.³⁷

Yukarıdaki görüşlere ek olarak vaktinde yapılmayan ödemelerde enflasyon farkıyla birlikte gecikmeden doğan zararların tazmin edilmesini öngören görüş de mevcuttur. Ancak bu görüşe göre alacaklı, zararın tazmin edileceğine güvenip pasif davranmamalı ve alacağını tahsile gayret göstermelidir. Kısacası böyle bir durumda alacaklının kusuru olmamalıdır. Başka bir görüşe göre ise tazmin edilecek zarara borçtan sağlanması muhtemel kâr da eklenmektedir.³⁸ Buna karşı çıkan bir görüşe göre gecikme sebebine bakmadan alacaklının hayali bir gelirden mahrum edilerek zarar göreceği şeklindeki gerekçelerle daha akdin başında enflasyon farkı talep etmekte faiz vardır. Çünkü cezaî şart ile talep edilen fazlalıklarla Câhiliye faizi arasında benzerlik bulunmaktadır. Şöyle ki Câhiliye faizinde ödenmeyen borç artırılarak vade uzatıldığı gibi cezaî şartta da aynı durum tekrarlanmaktadır. Ayrıca böyle bir durumda alacaklının zarar etmesi de muhtemeldir. Fukahanın ekseriyeti de dönemlerindeki tüccarların veya alacaklı kimselelerin ödemenin gecikmesinden daha fazla etkilendiğini biliyor olmalarına rağmen zararın tazmini faiz olur düşüncesiyle reddetmiştir. Bunun yerine bilerek yapılan gecikmelerde ifaya zorlama veya hapis gibi cezalar öngörmüşlerdir. Aynı şekilde para veya mislî malların gaspında dahi böyle bir ceza caiz görülmezken borcun ifasının gecikmesinde cezaî şart konulması doğru bir yaklaşım değildir. Cezaî şart dışında alacağın teminat altına alınması için rehin veya ipotek gibi alternatifler de mevcuttur. Bununla birlikte bu görüşe göre bilinçli bir geciktirme varsa akit kurulduktan sonra ödeme anından geriye dönük hesaplamak kaydıyla enflasyon farkı alınabilir ve mahkeme masrafları tazmin edilebilir. Enflasyon sebebiyle meydana gelen zararın hesaplanması ise borcun ifa edilmesi gereken zamanla tahsil edildiği zaman aralığını kapsamalıdır.³⁹ Diğer taraftan muhtemel kârı hesaba katan görüşe eldeki tüm paranın kullanılarak kâr edileceğinin kesin olması şartını ekleyen bir görüş de zikredilmelidir. Tüm bunlarla birlikte mazersiz gecikmelerde verilen malî cezadan enflasyon farkı ve maddî masraflar düşüldükten sonra gerisinin hayır kurumlarına bağışlanmasını gerekli gören görüşün yanı sıra malî cezayı faiz kapsamına almayarak buna herhangi bir şart, kayıt ve ceza sınırı

³⁷ Dârü'l-İftâi'l-Mısıriyye (Dârü'l-İftâ), "ez-Ziyâdetü 'alâ Asli'd-Deyni bi't-Terâdi fî Mukâbili't-Te'hîr" (Erişim 08 Şubat 2021).

³⁸ Dönmez vd., "Sonuç Bildirileri: Fâiz", 1046; Rahmi Yaran, "Türk Hukukundaki Temerrüt Faizinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, ed. Mehmet Bayyığıt (Konya: KOMBAD Yayınları, 1997), 712; Aktepe, *Katılım Bankacılığı*, 138.

³⁹ Mehmet Âkif Aydın, "Borç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/288; AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, çev. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (İstanbul: TKBB Yayınları, 2018), 90-91; FatihTuray, *Finansal Açından İslam Borçlar Hukuku* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 291-292, 294, 297-299, 316-317.

koymayan görüş de mevcuttur. Dolayısıyla son görüşe göre istenildiği miktarda malî ceza verilebilmektedir.⁴⁰

Bu görüşler dışında bilinçli bir geciktirme olsun olmasın veya mazeret bulunsun bulunmasın zamanında ödenmeyen borçlar için tazminat veya para cezasını zorunlu tutmanın alacaklı için haram olduğu yönünde bir görüş de belirtilmiştir. Bununla birlikte mahkeme tarafından hükmedilen masraf, harcama veya giderlerin borçlu kimseye yüklenebileceğine cevaz verilmiştir.⁴¹ Ayrıca borçlunun imkânı olduğu halde borcunu ödememesini haram kabul eden diğer bir görüşe göre eli darda olan borçluya alacaklının baskı yapmasının da caiz sayılmadığı ifade edilmiştir.⁴²

Borcu, cezaî şartla güvenceye almamakta borçluyu gevşekliğe itme gibi birtakım sakıncalar olduğu doğrudur. Ancak ikrah, rehin gibi alternatifler varken tek çözüm yolu da enflasyona itibarla zararın tazmin ettirilmesi değildir. Çünkü bu durum, yukarıda ifade edildiği gibi Câhiliye faiziyle birbirine benzemektedir. Ayrıca başlangıçta öne sürülen bu şart alacaklı tarafa menfaat celbetmektedir. Bunun dışında daha da ileri giderek bir de muhtemel kâr oranını hesaba katmak hem İslâm ahlakı hem de hukuku bakımından hiç de makbul görülebilir bir husus değildir. Zira karzın, İslâm'da teberru nitelikli bir akit olduğu unutulmamalıdır. Diğer taraftan mazereti bulunan birine bir de tüm bunları yüklemenin insaftan uzak bir tutum olacağı ifade edilmelidir.

2.6. Enflasyon Farkının Gabn-i Yesîrle İlişkilendirilmesi

Daha önceki başlıklarda görüldüğü üzere fahiş enflasyon olması durumunda enflasyon farkının ödenmesi görüşünü savunan veya sulhu öneren çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan birine göre üçte birden az değer kaybı olması durumunda mislin verilmesi, fahiş olmayan az bir miktar değer kaybının gabn-i yesîrde⁴³ olduğu gibi şer'an bağışlanması gerekçesine binaendir.⁴⁴ Diğer taraftan fahiş enflasyonda

⁴⁰ Aktepe, *Katılım Bankacılığı*, 138.

⁴¹ Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî (Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî), "Karârun bi-Şe'ni'l-Bey'i bi't-Taksît" (Erişim 10 Şubat 2021); Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmiyyi'd-Düvelî (Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî), "Karârun bi-Şe'ni Ahkâmî'l-İ'sâri ve'l-İflâsi fi'ş-Şerâti'l-İslâmiyye" (Erişim 10 Şubat 2021).

⁴² Dârü'l-İftâ'i'l-Libiyye (Dârü'l-İftâ), "Hükümü Reddi'd-Deyni min 'Umletin Sâniye" (Erişim 14 Şubat 2021).

⁴³ Mutlak anlamda gabn deyince gabn-i fâhiş anlaşılır. Gabn-i fâhiş hakkında daha geniş bilgi için bk. Erdoğan, "Gabn", 151; Gabn; "iki taraflı akidlerde karşılıklar arasında değer yönünden denksizliği ifade eden İslam hukuku terimi." olarak tanımlanmaktadır. Ali Bardakoğlu, "Gabn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/268; Gabn-i yesîr ise "(...) Gabn-i fâhişte verilen oranlardan daha az bir miktarda aldanmak." şeklinde açıklanmaktadır. Erdoğan, "Gabn", 151.

⁴⁴ el-Meclisü's-Sûrî, "Eserü Tegayyüri Kîmeti'l-'Umle 'alâ Edâ'i'l-Hukûk".

alacaklı için büyük bir zulmün söz konusu olmasından hareketle “Zarar, zararlar izâle edilmez.” gibi usul kaideleri de zikredilerek kıymetle ödemeyi gereçlendirenler vardır.⁴⁵

Aşırı orandaki enflasyonu zararlar ilişkilendirerek izâlesini öngören bu yaklaşımda az miktardaki enflasyon zarar verici olmadığından itibaren alınmamaktadır. Ancak üçte bir olarak belirlenen bu zarar ölçütünün özellikle alacaklının rızası açısından *gabn-i yesîr* mi yoksa *gabn-i fahiş* mi sayılması gerektiği tartışılabilir. Zira fukaha arasında bu hususta ihtilaf bulunması ve alacaklı kimsenin rızasının sübjektifliği adil bir sonuca varmayı zorlaştırmaktadır.⁴⁶

2.7. Enflasyon Olması Durumunda Akdin Feshedilmesi

Enflasyonlu ortamda akdin feshine cevaz veren bir görüşe göre uzun vadeli akitlerde enflasyon yaşanması halinde hâkime birtakım haklar tanınmıştır. Buna göre hâkim, akitten doğan hak ve sorumlulukları inceleyip ortaya çıkan zararı alacaklı ve borçlu arasında paylaşırabileceği gibi daha doğru ve kolay görmesi durumunda akdi fesih de edebilir.⁴⁷

Feshe imkân veren bu yaklaşımda hâkimin daha doğru ve kolay görmesi kaydı konulması önemli olmakla birlikte bunun ortaya çıkan zararı ne kadar telâfi edebileceği tartışmaya açık bir husustur. Aynı şekilde sulhun yapılması durumunda da alacaklının zararı hafifletilmekte ancak tamamıyla giderilememektedir. Tüm bunlarla birlikte enflasyonlu bir ortamda fesh veya sulh seçeneklerinden birini önermek hukukî istikrarı ve dolayısıyla ekonominin işleyişini de etkileyebilir.

2.8. Enflasyon Farkı Alınmasının Akitte Garar ve Cehalet Doğurması

Enflasyon farkı alınmasını akitteki kusurlardan olan garar ve cehaletle ilişkilendiren görüşler vardır. Bir görüşe göre akit yapılırken herhangi bir şeye endekse enflasyonun dikkate alınacağı belirtilmesi, her iki tarafın leh ve aleyhine olacak şeyi bilememesi hususunda büyük bir garar ve fahiş bir cehalete götürür. Bu durum da akitlerin sıhhati için gerekli olan malum olma şartını ihlâl eder.⁴⁸ Ayrıca bu açık ve belirli olmama halinin taraflar arasında anlaşmazlık çıkaracağından hareketle akdin fesada uğrayacağı

⁴⁵ Mohamad Abdulaziz Alshami, *İslam Şeriatinin Enflasyona Bakış Açısı* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 67.

⁴⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* (Beirut: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003), 1/131; Bardakoğlu, “Gabn”, 13/269-270.

⁴⁷ el-Meclisü's-Sûrî, “Eserü Tegayyüri Kîmeti'l-'Umle 'alâ Edâ'i'l-Hukûk”.

⁴⁸ Muhammed b. Hüseyin el-Cîzânî, *Fıkhü'n-nevâzil* (Medine: Dârü İbni'l-Cevzî, 2006), 3/36-37; Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî, “Karârün bi-Şe'ni't-Tedahhumi ve Tegayyüri Kîmeti'l-'Umle”.

ifade edilmiştir. Diğer taraftan özellikle teberru karakterli karz akdi, bu karakterinden soyutlanarak alacaklı için risksiz bir kazanç vesilesi olur. Halbuki bu akitte muhtaç durumdaki kimseye yardımcı olma gayesi söz konusudur.⁴⁹

Yukarıdaki görüşlerde geçen özellikle garar ve cehalet kavramları, fıkıh literatüründe birbirinin yerine kullanılabilen veya birbirinin yerini alabilen terimlerdir. Konuyla ilişkilendirme bağlamında bir ayrıma giderek burada gararı, semendeki belirsizlik; cehaleti ise semendeki bilinmezlik olarak almak mümkündür.⁵⁰ Buna göre bir borç veya vadeli alışveriş akdi yapılırken enflasyon farkının alınacağını şart koşturmak, böyle bir enflasyon olayının meydana gelip gelmeyeceği veya deflasyon⁵¹ da olabileceği hususunda belirsizliğe sebep olurken anlık değişime uğrayan enflasyon oranının ne kadar doğru hesaplanabileceği ve bunun hangi tarafın hakkına zarar vereceği konularında bilinmezliğe götürür. Bununla birlikte enflasyon oranının bilinmezliğinin, yani anlık değişimi düşünüldüğünde ödenmesi gereken miktardaki cehaletin aşırı derecede değerlendirilmesi tartışmaya açık olup varılacak hükmü de etkilemektedir.⁵² Bu durumda bilinmezlik, tarafları anlaşmazlığa götürecek bir boyutta olabilir ki bu da akdi fasit kılar; aksi halde bir sorun teşkil etmeyeceği kimilerince söylenebilir.⁵³ Dolayısıyla enflasyonun hesaplanmasındaki garar ve cehaletin mâlumiyet şartını ihlâl ederek akdin sıhhatini yok eden bir unsur teşkil edip etmediği iyice incelenmeli ve üzerinde düşünülmelidir. Son olarak akdin başında öne sürülen riski yok etme yönündeki şartlar da yukarıda belirtildiği üzere özellikle teberru karakterli borç akdinin din kardeşine yardımcı olma gayesine ters düşen bir nitelik arz etmektedir.

2.9. Akitte Başka Şeye Endekslenen Borca Enflasyon Farkının da Eklenmesi

Sarf akdinin konusu olan endeksleme, borçlanılan paranın ödeme anındaki kur üzerinden başka bir para birimiyle ifası anlamına gelmektedir. Fukahanın çoğu tarafından cevaz verilen böyle bir işlemde dinar veya Türk lirası üzerinden yapılan borcun ödeme zamanındaki kura göre dirhem veya dolar üzerinden ifa edilmesi söz

⁴⁹ Hamdi Döndüren, “İslâm'da Para, Kredi, Faiz ve Enflasyon İlişkileri”, *Para, Faiz ve İslâm* (İstanbul: İSAV Yayınları, 1987), 208-209; Şevket Topal, “Re'sülmâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/8.

⁵⁰ İbrahim Kâfi Dönmez, “Garar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/366, 370.

⁵¹ “Fiyatlar genel düzeyinin düşmesi (Enflasyonun tersi).” Nevzat Aypek vd., *Ekonomik Terimler Sözlüğü: Ekonomi, İşletme, Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret “Açıklamalı ve İngilizce Karşılıklı”* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2009), “Deflasyon”, 129.

⁵² İbrahim Kâfi Dönmez, “Cehâlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/221.

⁵³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 218.

konusudur.⁵⁴ Bu bağlamda herhangi bir şeye endekslenen borçtan ayrıca enflasyon farkının talep edilmesi söz konusu edilmekte olup buna onay vermeyen bir görüş bulunmaktadır. Buna göre borcun altın ve döviz vb. bir şeye endekse verilmesinden sonra artık alacaklı taraf için ayrıca enflasyon farkını almak mevzu bahis edilemez. Dolayısıyla her iki taraf, akdin başındaki anlaşmalarına bağlı kalmalıdır. Aksi halde alacaklı için haksız bir çıkar söz konusu olur.⁵⁵ Ayrıca belirtmelidir ki bir görüşe göre borcun ödeme anındaki kur üzerinden altın veya döviz olarak ifa edileceği hususunun akdin başında yani borcun verilmesi esnasında kararlaştırılması meşru iken diğer bir görüşe göre baştan bu hususun kararlaştırılmayacağı; ancak akit kurulduktan sonra tarafların rızasıyla böyle bir anlaşma yapılabileceği ifade edilmektedir.⁵⁶

2.10. Vade Farklı Akitte Ayrıca Enflasyon Farkının İstenmesi

Vade farkı ile borç arasında ayırım yapan bir görüşe göre borçta enflasyon farkının ödenmesi caiz görülürken vade farkının dahil edildiği bir alışverişte ayrıca enflasyon farkının talep edilmesine cevaz verilmemiştir. Zira böyle bir alışverişte beklenen enflasyon oranı, satılan malın ücretine dahil edilerek satışa sunulur ve böylece beklenen enflasyon oranı, vade farkı ile telâfi edilmiş olur. Bununla birlikte bu görüşle ilgili olarak istisnalar zikredilebilir. Bunlardan birine göre vadesi gelen bir borç ödenmezse enflasyon farkı talep edilebilirken diğerine göre vadeli fiyata enflasyon oranı katılmazsa veya akdi yapan taraflar, enflasyon oranına göre vade tarihinde ödeme yapma üzerinde anlaşılırsa enflasyon farkı istenebilir.⁵⁷ Belirtmek gerekir ki satıcının vadeli fiyata enflasyon oranını katmadığı durumda sonradan enflasyona göre ödeme yapılmasını isteyebileceğini meşru görmenin suistimale yol açabileceği unutulmamalıdır. Bu da alıcı ile satıcı arasında tartışma çıkmasına zemin hazırlayabilir. Bu sebeple vade farkıyla yapılan bir satışta enflasyon oranının tahminen hesap edilerek fiyata yansıtılmasının satıcının sorumluluğunda olduğu düşüncesinden hareketle ödeme zamanı geldiğinde

⁵⁴ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 14/2-3; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415), 3/280-282; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/106-108; Bilal Aybakan, "Sarî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/36/139-140; DİB, "Alınan borç para vadesi geldiğinde ödenmediği zaman altına çevrilerek vadesi uzatılabilir mi?"; Borcun başka bir para birimi üzerinden ödenmesi konusunda daha geniş bilgi için bk. Haluk Songür, *İslâm Hukukunda Enflasyonlu Ortamda Ödeme* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 98-103.

⁵⁵ Aktepe, *Katılım Bankacılığı*, 33.

⁵⁶ Aktepe, *Katılım Bankacılığı*, 137-138; AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 57; DİB, "Alınan borç para vadesi geldiğinde ödenmediği zaman altına çevrilerek vadesi uzatılabilir mi?".

⁵⁷ Aktepe, *Katılım*, 71; Y. Şafak, "Enflasyon ve faiz".

müşteriden ayrıca enflasyon farkı talebinde bulunmanın doğru olmayacağı ifade edilmelidir.

Sonuç

İslâm hukuku akit teorisi bağlamında enflasyon farkına dair görüşlerin irdelenmeye çalışıldığı bu araştırmada mezheplerin hâkim olduğu dönemde ve günümüzde konuyla ilgili birçok fikrin benimsendiği görülmüştür. Bu bağlamda günümüzde benimsenen fikirlerin mezheplerdeki yaklaşımlardan çok daha fazla çeşitlilik arz ettiği belirtilmelidir. Öncelikle mezheplerde konu bağlamında öne sürülen üç farklı düşünce olduğu görülmüştür. Buna göre akit kurulduktan sonra olması kaydıyla enflasyon farkının alınabilmesi, enflasyondan kaynaklı zararı paylaşarak sulhun önerilmesi ve son olarak akdin feshine cevaz verilmesi şeklinde görüşler olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde konuyla ilgili benimsenen görüşler ise şartların değişmesine paralel olarak çok daha fazla çeşitlilik göstermiştir. Bunların da genel olarak; enflasyon farkının alınmasını akdin başında şart koşmayı onaylama veya onaylamama, akdin sırf fayda taşımamasını enflasyon farkının alınmasına gerekçe kılma, teşvik kredisi gibi şeyleri devletin bir hibesi olarak görme, sulhe gidilmesini önerme, ödemenin geciktirilmesinde cezaî şartla enflasyon farkını alma, enflasyon farkını gabn-i yesîrle ilişkilendirme, akdin feshedilmesini öngörme, enflasyon farkı alınmasının akitte garar ve cehalet meydana getireceğini ifade etme, akitte başka şeye endekslenen borca enflasyon farkının da eklenmesini caiz görmeme, vade farklı bir akitte enflasyon farkını da talep etmeyi yasaklama şeklinde olduğu sonucuna varılmıştır. Görüldüğü üzere günümüzde konu bağlamında ifade edilen görüşler içerisinde mezhep görüşleriyle aynı olanlar olduğu gibi onlardan farklı bir takım görüşler de bulunmaktadır. Bunda günümüzdeki işlemlerin farklılaşması ve değişmesinin etkisi olduğu söylenebilir. Ancak akdin başında enflasyon farkının talep edilmesi görüşünün mezheplerde yer almamasına rağmen günümüzde dillendirilmiş olması son derece dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu sonucu sadece günümüzde işlemlerin farklılaşmasına bağlamak yeterli değildir. Buna günümüzdeki bazı araştırmacıların konuyu daha farklı bir şekilde değerlendirmesinin de etki ettiği söylenebilir. Diğer taraftan ele alınan konu bağlamında genel bir değerlendirme yapılırsa akdin enflasyondan etkilenmeyen ya da daha az etkilenen başka bir para birimi üzerinden yapılması gibi enflasyondan korunmanın alternatif seçenekleri bulunması, enflasyon oranlarının belirlenmesinin tartışma ve manipüleye açık olması, enflasyon farkını ödemeye cevaz vermenin istismar edilebilmesi, Müslümanların zihin dünyasında faizin zamanla meşru hale gelmesi, akdi fesada, butlana ve dolayısıyla harama götüren hususların önemsiz bir hal alması gibi gerekçelerden hareketle problemin şüpheli taraflarının bulunduğu dikkat edilmelidir. Bu yüzden hemen hüküm verme yerine enflasyonun etkili olduğu

bir zaman diliminde Müslümanları korumak için alternatif yol ve araçlar geliştirmenin ve tüm insanlığın istifadesine sunmanın daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

Tüm bunlardan sonra ifade edilmelidir ki enflasyon farkının ödenmesi meselesi, fıkıh literatüründeki akdin şartları, unsurları vb. içerisinde bulunan garar, cehalet, gabn, şart koşma gibi birçok konuyla bağlantılı olan çetrefilli bir meseledir. Dolayısıyla sadece para ve faiz konusu bağlamında ele alınması yeterli bir yaklaşım olmayacaktır. Bu sebeple araştırmada ele alınan görüşlerin her biri, literatür içerisinde sahip olduğu hususiyetler açısından müstakil olarak incelenmelidir. Zira vade farkı, garar, gabn, cezaî şart, teşvik kredisi, akdin başındaki şartlar vb. konuların kendine ait özellikler taşıması ve bu konular üzerinde uzun tartışmalar yaşanması bunu gerekli kılmaktadır. Bu sebeple enflasyon farkının ödenmesi meselesine her bir konunun kendi hususiyeti açısından bakılmasında fayda vardır. Böylece yapılacak detaylı ve hususi araştırmalarla konunun farklı yönlerinin daha iyi ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulacağı tarafımızca öngörülmektedir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

Akşit, Mustafa Cevat. *İslâm'da Ticâret Prensipleri*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 3. Basım, 2019.

Aktepe, İshak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2017.

Aktepe, İshak Emin. *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2013.

Alim b. Alâ. *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*. 20 Cilt. Diyobend: Mektebetü Zekeriyâ, 2010.

Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003.

Aybakan, Bilal. "SarF". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/137-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sarf--fikih>

- Aypek, Nevzat vd. *Ekonomik Terimler Sözlüğü: Ekonomi, İşletme, Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret "Açıklamalı ve İngilizce Karşılıklı"*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.
- Bakkal, Ali. "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telâkkîsi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Problemi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1995), 45-80. <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=6125625&tarama=ali+bakkal>
- Ba'î, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzû'n-nedî şerhu Kâfi'l-mübedî*. 2 Cilt. Dımaşk-Beyrut: Dârü'n-Nevâdir, 2007.
- Bardakoğlu, Ali. "Gabn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/268-273. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Beki, Abdulaziz. "Faizli İşlemin Enflasyon Altındaki Faizinin Caiz Olduğu Görüşüne Reddiye". *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları* 1 (2008), 128-136.
- Buhûti, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *er-Ravzû'l-mürbi' şerhu Zâdi'l-müstakni'*. b.y.: Müessesetü'r-Risâle Dârü'l-müeyyed, ts.
- Cîzânî, Muhammed b. Hüseyin el-. *Fikhü'n-nevâzil*. 4 Cilt. Medine: Dârü İbni'l-Cevzî, 2. Basım, 2006.
- Çubukcu, Esmâ. "Enflasyon Ortamında Karz Akitlerinin Ribâ Bağlamında Değerlendirilmesi". *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (Bildiriler Kitabı-IV)*. 325-333. Kültahya: İlmî Etüdler Derneği, 2015.
- Dalgın, Nihat. "Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 77-110.
- Darîr, Sıddık Muhammedü'l-Emin ed-. "Fâiz Oturumuyla İlgili Müzakere Raporu". *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. ed. Mehmet Bayyigit. 813-822. Konya: KOMBAD Yayınları, 1996.
- Dârü'l-İftâ, Dârü'l-İftâi'l-Lîbiyye. "Hükmü Reddi'd-Deyni min 'Umletin Sâniye". Erişim 14 Şubat 2021. <https://ifta.ly/%d8%a7%d9%84%d9%81%d8%aa%d8%a7%d9%88%d9%89/%d8%ad%d9%83%d9%85-%d8%b1%d8%af-%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%8a%d9%86-%d9%85%d9%86-%d8%b9%d9%85%d9%84%d8%a9-%d8%ab%d8%a7%d9%86%d9%8a%d8%a9/>
- Dârü'l-İftâ, Dârü'l-İftâi'l-Mısriyye. "ez-Ziyâdetü 'alâ Asli'd-Deyni bi't-Terâdî fi Mukâbili't-Te'hîr". Erişim 08 Şubat 2021. <http://dar-alifta.org/ar/ViewFatwa.aspx?sec=fatwa&ID=15035>
- Dârü'l-İftâ, Dârü'l-İftâi'l-Mısriyye. "Sedâdü'l-Karzi bi'l-Kîme". Erişim 08 Şubat 2021. <http://dar-alifta.org/ar/ViewFatwa.aspx?sec=fatwa&ID=11793>
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-. *Hâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. 4 Cilt. Mısır: İhyâü'l-Kütübî'l-Arabîyye, ts.

- Destebaşı, Ayşe Nur. “Enflasyon ve Faiz İlişkisi Üzerine İslamiyet Açısından Bir Değerlendirme”. *Enderun Dergisi* 2/1 (2018), 32-37.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Alınan borç para vadesi geldiğinde ödenmediği zaman altına çevrilerek vadesi uzatılabilir mi?” Erişim 10 Şubat 2021. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38279/alinan-borc-para-vadesi-geldiginde-odenmedigi-zaman-altina-cevrilerek-vadesi-uzatilabilir-mi-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Bankaların vadeli mevduat hesaplarına para yatırmanın dini hükmü nedir?” Erişim 10 Şubat 2021. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38623/bankalarin-vadeli-mevduat-hesaplarına-para-yatırmanın-dini-hukmu-nedir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Demir, çimento, mazot, un, vb. standart emtianın alışverişinden kaynaklanan para borcunun geciktirilmesi halinde, ödeme esnasında bu ürünlerin güncel değerini esas almak caiz midir?” Erişim 10 Şubat 2021. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38625/demir--cimento--mazot--un--vb--standart-emiyanin-alisverisinden-kaynaklanan-para-borcunun-geciktirilmesi-halinde--odeme-esnasında-bu-urunlerin-guncel-degerini-esas-almak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Fetvalar*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2019.
- Döndüren, Hamdi. “İslâm’da Para, Kredi, Faiz ve Enflasyon İlişkileri”. *Para, Faiz ve İslâm*. 183-213. İstanbul: İSAV Yayınları, 1987.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Cehâlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/219-222. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Garar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/366-371. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Dönmez, İbrahim Kâfi vd.. “Kongre Sonuç Bildirileri: Fâiz”. *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. ed. Mehmet Bayyigit. 1045-1053. Konya: KOMBAD Yayınları, 1996.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 7. Basım, 2019.
- Eskicioğlu, Osman. “İslâm Hukukunda Enflasyonla İlgili Bazı Meseleler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 97-117.
- Gözübenli, Beşir. “İslam Borçlar Hukukuna Göre Kredi İşlemlerinde Cari Olan Rıba”. *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. ed. Mehmet Bayyigit. 607-659. Konya: KOMBAD Yayınları, 1997.

- Habergetiren, Ömer Faruk. “İslam Hukukunda Fulûs’un Değerinde Değişimi İfade Eden Dört Kavram: RaHS, Galâ, Kesâd, Inkita”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2017), 106-120.
- Habergetiren, Ömer Faruk. “İslam Hukukunda Paranın Değer Kaybının Ödenmesini Gerektiren Esaslar”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 19-31.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Mecmû‘atü resâ‘ili İbn ‘Âbidîn*. 2 Cilt. Dersaâdet: y.y., 1325.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. “Para Değerinin Değişmesine İlişkin Hükümler”. çev. Ömer Faruk Habergetiren. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8/16 (2010), 197-212. https://www.academia.edu/24522118/PARA_DE%4%9EER%4%B0N%4%B0N_DE%4%9E%4%B0%5%9EMES%4%B0NE_%4%B0L%4%B0%5%9EK%4%B0N_H%3%9CK%3%9CMLER
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*. 14 Cilt. Beyrut: Dârü Âlemi’l-Kütüb, 2003.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Riyad: Dârü Âlemi’l-Kütüb, 3. Basım, 1997.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin vd. *eş-Şerhu’l-kebir (el-Mukni‘ ve’l-İnsâf)*. 32 Cilt. İmbaba: Dârü Hicr, 1995.
- İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *en-Nehrü’l-fâ‘ik şerhu Kenzi’d-dekâik*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2002.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Bahrü’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik*. 7 Cilt. Beyrut: Şeriketü Alâiddin, 1283.
- İbn Rüşd, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415.
- İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Minehu’l-celîl ‘alâ Muhtasari’l-allâme Halîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1984.
- Meclisü’s-Sûrî, el-Meclisü’l-İslâmiyyü’s-Sûrî. “Eserü Tegayyüri Kîmeti’l-’Umle ‘alâ Edâ’i’l-Hukûk”. Erişim 13 Şubat 2021. <https://sy-sic.com/?p=5390>
- Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmî, Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmiyyi’d-Düvelî. “Karârün bi-Şe’ni Ahkâmi’l-i’sâri ve’l-İflâsi fi’ş-Şerîati’l-İslâmiyye”. Erişim 10 Şubat 2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2343.html>
- Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmî, Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmiyyi’d-Düvelî. “Karârün bi-Şe’ni’l-Bey’i bi’t-Taksît”. Erişim 10 Şubat 2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1785.html>
- Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmî, Mecmau’l-Fıkhî’l-İslâmiyyi’d-Düvelî. “Karârün bi-Şe’ni’t-Te-dahhumi ve Tegayyüri Kîmeti’l-’Umle”. Erişim 10 Şubat 2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/5209.html>

- Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî, Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmiyyi'd-Düvelî. "Karârün bi-Şe'ni't-Te-dahhumi ve Tegayyüri Kîmeti'l-'Umle". 2021-02-08. Erişim 08 Şubat 2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2074.html>
- Merdâvî, Alâeddin el-. *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*. 12 Cilt. Kahire: Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1956.
- Orman, Sabri. "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz". *Para, Faiz ve İslâm*. 1-68. İstanbul: İSAV Yayınları, 1987.
- Özsoy, İsmail. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/110-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Peşe, Ahmet Muhammet. "Hanefî Hukuk Düşüncesinde Enflasyonun Borca Etkisi". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (2021), 329-345.
- Rahûnî, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf er-. *Hâşiyetü'r-Rahûnî 'alâ Şerhi'z-Zürkânî li-Muhtasarı Halîl*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1978.
- Ruhaybânî, Mustafa es-Süyûtî er-. *Metâlibü üli'n-nühâ fi şerhi Gâyeti'l-müntehâ*. 6 Cilt. Dımaşk: el-Mektebü'l-İslâmî, 1961.
- Samar, Mahmut. *Akitlerde Şart Hürriyeti*. Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2020.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ li'l-İmâm Mâlik b. Enes*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1989.
- Songür, Haluk. *İslâm Hukukunda Enflasyonlu Ortamda Ödeme*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *el-Hâvî li'l-fetâvî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Şafak, Ali. "İslâm İktisadında Enflasyon ve Getirilen Önleyici Tedbirler". *Diyanet Dergisi* 18/1 (1979), 5-24.
- Şeyh Nizâm vd. *el-Fetâva'l-Hindiyye*. 6 Cilt. Bulak: Dârü Sâdır, 2. Basım, 1310.
- Timurtâşî, Şihâbüddîn (Şemsüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ömerî el-Gazzî et-. *Risâletü bezli'l-mechûd fi tahrîri es'ileti taqayyüri'n-nukûd*. Kudüs: Câmîatü'l-Kudüs, 2001.
- Turay, Fatih. *Finansal Açından İslam Borçlar Hukuku*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Yaran, Rahmi. "Türk Hukukundaki Temerrüt Faizinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. ed. Mehmet Bayyigit. 703-718. Konya: KOMBAD Yayınları, 1997.
- Y. Şafak, Yeni Şafak. "Enflasyon ve faiz". Erişim 20 Haziran 2021. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/enflasyon-ve-faiz-10663>

Y. Şafak, Yeni Şafak. “Enflasyon ve siyonizm belası”. Erişim 20 Haziran 2021.
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/enflasyon-ve-siyonizm-belasi-2058748>